СОЦІОНОМІЧНІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

УДК 373.5.011.2.017.4:[004+07]](477)(045)
DOI https://doi.org/10.12958/1817-3764-2026-3-165-173

Глєбов Роман Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність «011 Освітні, педагогічні науки»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна.
roman.hliebov@gmail.com
https://orcid.org/0009-0007-7421-7455

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Громадянська компетентність старшокласника належить до інтегративних особистісних утворень, що поєднують знання про демократичне суспільство й механізми участі в ньому, ціннісні орієнтації та готовність до відповідальної дії. Її формування у старшій школі відбувається в інформаційному середовищі, насиченому новинами, зображеннями, відеоматеріалами, коментарями та алгоритмічно підібраним контентом, через які транслюються суспільні смисли. Гібридний характер російсько-української війни перетворив медіаграмотність із бажаної навички на ресурс національної безпеки, що потребує систематичного педагогічного опрацювання. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 р. відносить розвиток критичного ставлення до інформації та протидію деструктивним інформаційним впливам до пріоритетів державної політики у сфері виховання (Стратегія…, 2023). Громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності та прав людини, віднесено Законом України «Про освіту» до кола ключових компетентностей здобувача повної загальної середньої освіти (Про освіту, 2017).

Через це перед старшою школою постає завдання визначити організаційно-змістові чинники, за яких громадянська компетентність цілеспрямовано розвивається засобами медіатехнологій, замість того щоб покладатися на стихійний вплив цифрового середовища. Розв'язання цього завдання має теоретичне значення для методики громадянської освіти й практичну цінність для проєктування освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику формування громадянської компетентності та впровадження медіаосвіти розроблено в українській педагогічній науці досить ґрунтовно. Л. Зеленська та О. Солошенко простежують перехід від теоретичного обґрунтування громадянської компетентності до практичних механізмів її формування у здобувачів педагогічної освіти, наголошуючи на діяльнісній природі цього утворення (Зеленська & Солошенко, 2025). Н. Слюсаренко окреслює реалії та перспективи медіаосвіти в Україні, фіксуючи розрив між нормативним визнанням медіаграмотності та рівнем її методичного забезпечення (Слюсаренко, 2024). О. Василенко розглядає медіаінформаційну грамотність і медіаосвіту як світові тенденції, що визначають напрям оновлення освітніх

систем (Василенко, 2024). О. Овчарук пов'язує громадянський вимір освіти з розвитком цифрової компетентності та цифрового громадянства, спираючись на європейські рамкові документи (Овчарук, 2020).

Методичний вимір роботи з медіа розкрито в дослідженнях медіадидактики. Г. Онкович обґрунтовує перетворення медіатексту на дидактичний засіб через спеціальне методичне опрацювання, відмежовуючи такий підхід від використання медіа як фонового інформаційного ресурсу (Онкович, 2020). Т. Шинкар описує методи формування медіаграмотності здобувачів освіти в межах окремого навчального предмета, демонструючи придатність медіаосвітніх прийомів до предметного змісту (Шинкар, 2025). Н. Грицак та М. Гудз аналізують потенціал сучасного підручника як основи медіатворчості на уроці, поєднуючи роботу з медіа зі створенням учнівського продукту (Грицак & Гудз, 2023).

Окремий напрям стосується критичного мислення та безпекового складника медіаграмотності. Теоретичне ядро напряму становить потрактування критичного мислення як окремого типу мислення, що вирізняється самостійністю, дисциплінованістю та рефлексивністю (Пометун, 2018). В. Бодак, Т. Пантюк і М. Пантюк узагальнюють сучасні українські дослідження формування критичного мислення школярів засобами Інтернет-медіа, зокрема педагогічні умови цього процесу (Бодак та ін., 2026). Результативність змагальних медіаосвітніх форматів для розвитку інфомедійної грамотності учнівської молоді дістала емпіричне підтвердження (Ячменик, 2024). Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і повоєнного суспільства визначає рефлексивне мислення та інфомедійну вправність як ресурс повоєнного відновлення країни (Концепція цифрової медіаосвіти…, 2024). Нормативним підґрунтям слугує Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, що закріплює медіаграмотність як складник громадянської компетентності (Концепція розвитку громадянської освіти…, 2018).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри опрацьованість окремих аспектів, бракує цілісного обґрунтування педагогічних умов, які поєднали б чотири напрями: створення демократичного медіаосвітнього середовища, медіадидактичну інтеграцію змісту громадянської освіти, розвиток критичного мислення в умовах інформаційної війни та залучення старшокласників до громадянсько орієнтованої медіатворчості. Наявні праці найчастіше висвітлюють ці напрями відокремлено, тоді як їхня результативність визначається взаємодією. Відкритим залишається питання про те, як зазначені умови утворюють систему із взаємним підсиленням складників стосовно саме старшої школи з її профільним навчанням і віковими можливостями учнів.

Мета статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні сукупності педагогічних умов формування громадянської компетентності здобувачів освіти старшої школи засобами медіатехнологій. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

– уточнити зміст поняття «педагогічні умови» стосовно застосування медіатехнологій у громадянській освіті;

– визначити методологічні підходи до обґрунтування умов;

– установити відповідність між типами медіатехнологій і компонентами громадянської компетентності;

– схарактеризувати виокремлені педагогічні умови як цілісну систему.

Методи дослідження. Дослідження має теоретичний характер і ґрунтується на аналізі наукових джерел та нормативних документів. Використано аналіз і синтез педагогічної та методичної літератури для з'ясування стану розробленості проблеми; порівняння авторських підходів до тлумачення громадянської компетентності й медіаграмотності; систематизацію методологічних підходів; моделювання для побудови структурно-логічної системи педагогічних умов; узагальнення для формулювання висновків. Емпіричну перевірку обґрунтованих умов винесено за межі статті й передбачено на подальших етапах дослідження; висновки спираються на теоретичний аналіз наукових джерел та чинних нормативних документів.

Виклад основного матеріалу. Розроблення методики формування громадянської

компетентності потребує уточнення базового поняття. Термін «педагогічні умови» позначає сукупність взаємопов'язаних обставин освітнього процесу, спеціально створених і керованих педагогом, за наявності яких досягається запланований освітній результат. У дослідженні розмежовано організаційно-педагогічні умови, що стосуються структури, форм і засобів організації навчання, та психолого-педагогічні умови, що описують внутрішні чинники розвитку особистості учня. Стосовно медіатехнологій педагогічні умови визначають спосіб перетворення медіатексту на дидактичний засіб (Онкович, 2020).

– Обґрунтування спирається на кілька взаємодоповнювальних методологічних підходів, кожен з яких висвітлює окремий аспект досліджуваного явища:

– компетентнісний підхід визначає результат освіти через здатність особистості діяти в реальних громадянських ситуаціях;

– діяльнісний підхід передбачає формування компетентності у процесі власної активності учня, зокрема через створення й аналіз медіапродуктів;

– особистісно орієнтований підхід враховує індивідуальні мотиви, ціннісні настанови й медіапрактики старшокласника;

– аксіологічний підхід розглядає медіатехнології як засіб привласнення демократичних цінностей, національної ідентичності й патріотизму;

– медіаосвітній підхід інтегрує решту підходів і задає інструментарій роботи з інформаційним середовищем (Концепція цифрової медіаосвіти…, 2024).

У старшій школі медіатехнології набувають особливої педагогічної ваги, оскільки у цьому віці учні переходять від репродуктивного сприйняття соціальної інформації до самостійного оцінювання подій, політичних рішень і медійних повідомлень. Через активне користування соціальними мережами, відеоплатформами й новинними ресурсами школа втрачає монополію на пояснення понять демократичного суспільства, тому постає потреба навчати способам дії у реальному інформаційному просторі. Медіаграмотність у цьому контексті означає здатність аналізувати, критично оцінювати й самостійно створювати повідомлення для різних типів медіа, а також розуміти механізми функціонування медіа в суспільстві (Василенко, 2024). Підґрунтям такої роботи слугують результати базової середньої освіти: Державний стандарт відносить уміння критично й системно мислити, розрізняти факти та їхні інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними до наскрізних для всіх освітніх галузей (Державний стандарт…, 2020).

Перед формулюванням умов доцільно окреслити відповідність медіатехнологій кожному компоненту громадянської компетентності, як показано в табл. 1.

Таблиця 1

Педагогічний потенціал медіатехнологій щодо компонентів громадянської компетентності старшокласників

Компонент громадянської компетентності	Провідні медіатехнології та засоби	Формований результат
Когнітивний	Аналіз новинних матеріалів, фактчекінг, верифікація джерел, робота з інфографікою	Знання про демократичні інститути, права людини та механізми маніпуляції; уміння перевіряти достовірність інформації
Ціннісно-мотиваційний	Перегляд і обговорення документального відео, соціальної реклами, медіатекстів про історичну пам'ять	Демократичні цінності, національна ідентичність, стійкість до ворожих наративів
Діяльнісно-практичний	Створення учнівських медіапродуктів (подкасти, відео, дописи, шкільні медіа), проєктна діяльність	Готовність до громадянської дії, навички публічної комунікації та співпраці
Рефлексивно-оцінний	Ведення медіащоденника, самооцінювання власного медіаспоживання, дискусії про цифрову гігієну	Усвідомлення власної медіаповедінки, відповідальне ставлення до поширення інформації

Джерело: складено автором на основі (Онкович, 2020; Концепція цифрової медіаосвіти…, 2024)

Розподіл, наведений у табл. 1, показує, що жодна окрема медіатехнологія не охоплює громадянську компетентність повністю, а результат досягається їх поєднанням у логічно вибудуваній системі. Аналіз новинних матеріалів без подальшого створення власного медіапродукту залишає учня в позиції споживача інформації, тоді як медіатворчість без попереднього критичного аналізу джерел відтворює ті самі маніпулятивні прийоми, проти яких спрямована медіаосвіта. Виявлена взаємозалежність компонентів слугує підставою для формулювання педагогічних умов як цілісної сукупності.

Спираючись на теоретичний аналіз, схарактеризовані методологічні підходи та встановлену відповідність між медіатехнологіями й компонентами компетентності, у дослідженні виокремлено чотири взаємопов'язані педагогічні умови. Логіка їх виокремлення відповідає структурі формованого утворення: кожна умова спрямована передусім на певний компонент, водночас підтримуючи розвиток решти.

Перша умова – створення медіаосвітнього середовища демократичного спрямування. Формування громадянської компетентності потребує середовища, у якому демократичні норми відтворюються в повсякденних практиках шкільної спільноти. Медіаосвітнє середовище старшої школи охоплює предметно-просторовий складник (доступ до цифрових пристроїв, шкільні медіа, освітні платформи), змістово-інформаційний складник (добірка перевірених джерел громадянського спрямування) та соціально-комунікативний складник (норми взаємодії, атмосфера відкритого обговорення суспільних питань). Шкільна газета, учнівський подкаст чи сторінка в соціальних мережах перетворюють клас на модель громадянського суспільства в мініатюрі (Стратегія…, 2023). Така практика розгортає у шкільному житті ідею цифрового громадянства як відповідальної участі особистості у цифровому просторі (Овчарук, 2020). Структуру описаного середовища подано на рис. 1.

Наведена структура унаочнює, що визначальним підґрунтям середовища є готовність педагога до фасилітації медіаосвітньої діяльності: учитель, який некритично сприймає інформацію, відтворює уразливість до маніпуляцій у власних учнів. Взаємозумовленість предметно-просторового, змістово-інформаційного та соціально-комунікативного складників означає, що ослаблення будь-якого з них знижує формувальний потенціал середовища загалом.

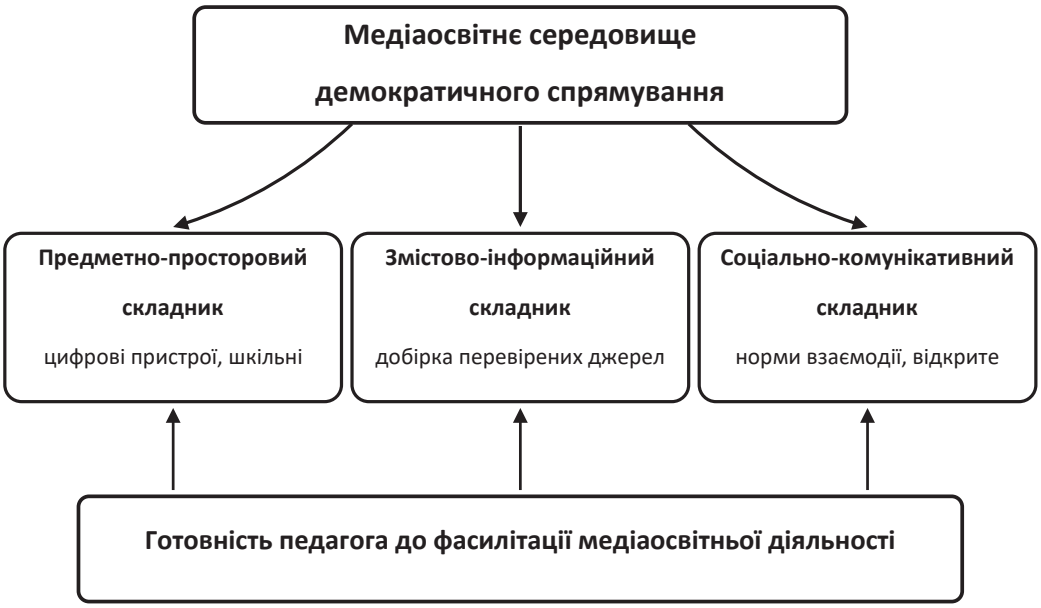

Рис. 1. Структура медіаосвітнього середовища демократичного спрямування

Джерело: розроблено автором

Друга умова – інтеграція медіатехнологій у зміст громадянської освіти на засадах медіадидактики**.** Медіатехнології дають освітній ефект за умови вбудовування в дидактичну структуру заняття, коли медіатекст стає об'єктом аналізу. Медіадидактичний підхід реалізується через розбір реальних інформаційних кейсів: аналіз новинного сюжету, порівняння висвітлення однієї події різними джерелами, виявлення прийомів емоційного впливу та підміни понять (Онкович, 2020). Придатність медіаосвітніх прийомів до предметного змісту підтверджують методи формування медіаграмотності в межах конкретних навчальних курсів (Шинкар, 2025). Змістове наповнення умови охоплює такі напрями роботи:

– аналіз медіатекстів суспільно-політичної тематики з виявленням джерела, мети та цільової аудиторії повідомлення;

– порівняльне зіставлення висвітлення подій вітчизняними та закордонними джерелами для розуміння множинності інтерпретацій;

– опанування процедур фактчекінгу та верифікації, зокрема перевірки первинного джерела, дати й контексту публікації;

– вивчення механізмів дезінформації та інформаційно-психологічних операцій як чинника національної безпеки.

Третя умова – розвиток критичного мислення та медіаграмотності як ядра компетентності в умовах інформаційної війни. Критичне мислення утворює когнітивне ядро громадянської компетентності: громадянин, нездатний відрізнити достовірну інформацію від маніпуляції, залишається об'єктом впливу навіть за наявності демократичних переконань. Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства відносить протидію інформаційним розладам до основних принципів медіаосвіти (Концепція цифрової медіаосвіти…, 2024). Огляд сучасних досліджень підтверджує, що формування критичного мислення засобами Інтернет-медіа потребує спеціальних педагогічних умов і поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного складників (Бодак та ін., 2026). Розвиток критичного мислення старшокласника передбачає послідовне опанування складніших операцій з інформацією:

– розпізнавання виду медіаповідомлення та його джерела;

– виокремлення фактів та оцінних суджень у межах одного тексту;

– виявлення маніпулятивних прийомів (апеляція до емоцій, підміна понять, хибна дихотомія, замовчування);

– самостійне формулювання аргументованої позиції з опертям на перевірені джерела;

– свідоме регулювання власного медіаспоживання й цифрова гігієна.

Четверта умова – залучення старшокласників до медіатворчості та проєктної діяльності громадянського спрямування. Громадянська компетентність виявляється у поведінці, тому її формування потребує переходу від аналізу чужих повідомлень до створення власних. Створюючи соціальну рекламу, документальний ролик про історію рідного краю чи допис-роз'яснення проти фейку, старшокласник переходить із позиції споживача інформації у позицію її відповідального виробника (Грицак & Гудз, 2023). Досвід формування громадянської компетентності у здобувачів педагогічної освіти підтверджує, що діяльнісні форми забезпечують перенесення знань і цінностей у площину дії (Зеленська & Солошенко, 2025). Емпіричні дані щодо медіатурнірів засвідчують, що змагальні формати з дискусійними методами та роботою з контентом різних типів статистично значуще підвищують рівень інфомедійної грамотності учнів (Ячменик, 2024). Проєктна медіатворчість громадянського спрямування реалізує кілька педагогічних функцій одночасно:

– інтегрує предметні знання з реальною суспільною проблематикою, надаючи навчанню особистісного сенсу;

– розвиває навички співпраці, розподілу ролей і публічної комунікації, потрібні для участі в громадському житті;

– формує досвід відповідальності за поширену інформацію та її вплив на спільноту;

– створює умови для обстоювання власної громадянської позиції у прийнятній для підлітка цифровій формі (Концепція цифрової медіаосвіти…, 2024).

Виокремлені умови становлять систему. Перша умова створює середовище, друга наповнює його дидактично опрацьованим змістом, третя розвиває когнітивно-ціннісне ядро компетентності, четверта переводить результат у площину громадянської дії. Структурно-логічну модель взаємодії умов подано на рис. 2.

Аналіз запропонованої моделі показує, що зв'язки між умовами мають циклічний характер. Результат медіатворчості (четверта умова) повертається в медіаосвітнє середовище (перша умова) як новий ресурс для аналізу наступними поколіннями учнів, а розвинуте критичне мислення (третя умова) визначає відповідальність і якість учнівської медіатворчості (четверта умова). Циклічність забезпечує сталість формувального ефекту й описує самопідтримуваний процес розвитку громадянської компетентності. Вилучення будь-якої з умов розриває логіку формування: середовище без змісту залишається порожньою оболонкою, зміст без критичного мислення відтворює некритичне засвоєння, а критичне мислення без медіатворчості не втілюється в поведінці учня.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Обґрунтування педагогічних умов формування громадянської компетентності старшокласників засобами медіатехнологій дало такі результати. Формування цього утворення потребує цілеспрямованого створення

Рис. 2. Система педагогічних умов формування громадянської компетентності старшокласників засобами медіатехнологій

Джерело: розроблено автором

педагогічних умов, оскільки стихійний вплив інформаційного середовища не забезпечує розвитку критичного та відповідального ставлення до медіа. Методологічною основою обґрунтування слугує поєднання компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та медіаосвітнього підходів, що підпорядковує медіатехнології завданню формування компетентного громадянина. З опертям на встановлену відповідність між типами медіатехнологій і компонентами громадянської компетентності виокремлено чотири взаємопов'язані умови: створення медіаосвітнього середовища демократичного спрямування; інтеграцію медіатехнологій у зміст громадянської освіти на засадах медіадидактики; розвиток критичного мислення та медіаграмотності в умовах інформаційної війни; залучення старшокласників до медіатворчості та проєктної діяльності. Зв'язки між умовами мають системний і циклічний характер, за якого результат кожної умови живить решту, а формувальний процес набуває самопідтримуваного характеру.

Практична цінність результатів полягає у тому, що обґрунтовані умови придатні для використання вчителями громадянської освіти, історії та української мови під час проєктування медіаосвітніх завдань; методистами закладів післядипломної педагогічної освіти – для розроблення рекомендацій щодо інтеграції медіаграмотності в предметний зміст; авторами навчально-методичних матеріалів – для укладання завдань із критичного аналізу медіа та організації учнівської медіатворчості.

Перспективу подальших розвідок становить експериментальна перевірка ефективності обґрунтованої сукупності умов, зміст і результати якої буде розкрито в подальших публікаціях.

Література

1. Бодак В., Пантюк Т., Пантюк М. Формування критичного мислення школярів засобами Інтернет-медіа: огляд сучасних українських досліджень. Молодь і ринок. 2026. № 2(246). С. 16–20. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.352245

2. Василенко О. Медіаінформаційна грамотність та медіаосвіта як сучасні світові тенденції. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2024. Т. 26. № 2. С. 45–55. DOI: https://doi.org/10.35387/od.2(26).2024.45-55

3. Грицак Н., Гудз М. Сучасний підручник як основа медіатворчості на уроці української мови. Освіта. Інноватика. Практика. 2023. Т. 11. № 8. С. 25–31. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i8-004

4. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п (дата звернення: 21.07.2026).

5. Зеленська Л. Д., Солошенко О. М. Формування громадянської компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти: від теорії до практики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2025. № 98. С. 103–110. DOI: https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.16

6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-р (дата звернення: 21.07.2026).

7. Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства / за наук. ред. Л. А. Найдьонової / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2024. 24 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745266/1/konseptnaydonova2025maket.pdf (дата звернення: 21.07.2026).

8. Овчарук О. В. Сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності людини та цифрового громадянства в європейських країнах. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 76. № 2. С. 1–13. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.3526

9. Онкович Г. Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців. Український інформаційний простір. 2020. № 1(5). С. 179–196. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(5).2020.206121

10. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14 (дата звернення: 21.07.2026).

11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 21.07.2026).

12. Слюсаренко Н. В. Медіаосвіта в Україні: реалії та перспективи. Педагогічний альманах. 2024. № 55. С. 26–33. DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi55.533

13. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-п (дата звернення: 21.07.2026).

14. Шинкар Т. Методи формування медіаграмотності здобувачів освіти в курсі української мови. Український педагогічний журнал. 2025. № 1. С. 140–148. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-1-140-148

15. Ячменик М. Вплив медіатурніру на рівень інфомедійної грамотності учнів. Фізико-математична освіта. 2024. Т. 39. № 2. С. 68–74. DOI: https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i2-09

References

1. Bodak, V., Pantiuk, T., & Pantiuk, M. (2026). Formuvannia krytychnoho myslennia shkoliariv zasobamy internet-media: ohliad suchasnykh ukrainskykh doslidzhen [Formation of critical thinking of school students through internet media: a review of current Ukrainian research]. *Molod i rynok – Youth and Market, 2*(246), 16–20. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.352245 [in Ukrainian].

2. Vasylenko, O. (2024). Mediainformatsiina hramotnist ta mediaosvita yak suchasni svitovi tendentsii [Media and information literacy and media education as current global trends]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult Education: Theory, Experience, Prospects, 26*(2), 45–55. DOI: https://doi.org/10.35387/od.2(26).2024.45-55 [in Ukrainian].

3. Hrytsak, H., & Hudz, M. (2023). Suchasnyi pidruchnyk yak osnova mediatvorchosti na urotsi ukrainskoi movy [Modern textbook as a basis for media creativity in the Ukrainian language lesson]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice, 11*(8), 25–31. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i8-004 [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 № 898 [State standard of basic secondary education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2020 No. 898]. (2020). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п [in Ukrainian].

5. Zelenska, L. D., & Soloshenko, O. M. (2025). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi pedahohichnoi osvity: vid teorii do praktyky [Formation of civic competence of higher pedagogical education students: from theory to practice]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the Formation of a Creative Personality in Higher and Secondary Schools, (98),* 103–110. DOI: https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.16 [in Ukrainian].

6. Kontseptsiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.10.2018 № 710-r [The concept of the development of civic education in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 3, 2018 No. 710-r]. (2018). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p [in Ukrainian].

7. Naidonova, L. A. (Ed.). (2024). Kontseptsiia tsyfrovoi mediaosvity voiennoho i postvoiennoho suspilstva [The concept of digital media education of a wartime and post-war society]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745266/1/konseptnaydonova2025maket.pdf [in Ukrainian].

8. Ovcharuk, O. V. (2020). Suchasni pidkhody do rozvytku tsyfrovoi kompetentnosti liudyny ta tsyfrovoho hromadianstva v yevropeiskykh krainakh [Current approaches to the development of digital competence of human and digital citizenship in European countries]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools, 76*(2), 1–13. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.3526 [in Ukrainian].

9. Onkovych, H. (2020). Mediadydaktyka vyshchoi shkoly u rozvytku profesiinykh kompetentnostei maibutnikh fakhivtsiv [High school media didactics in the development of future professionals professional competences]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir – Ukrainian Information Space, 1*(5), 179–196. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(5).2020.206121 [in Ukrainian].

10. Pometun, O. I. (2018). Krytychne myslennia yak pedahohichnyi fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal, (2),* 89–98. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14 [in Ukrainian].

11. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

12. Slyusarenko, N. V. (2024). Mediaosvita v Ukraini: realii ta perspektyvy [Media education in Ukraine: realities and perspectives]. *Pedahohichnyi almanakh – Pedagogical Almanac, (55),* 26–33. DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi55.533 [in Ukrainian].

13. Stratehiia utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.12.2023 № 1322 [Strategy for the establishment of Ukrainian national

and civic identity for the period until 2030: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 15, 2023 No. 1322]. (2023). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-п [in Ukrainian].

14. Shynkar, T. (2025). Metody formuvannia mediahramotnosti zdobuvachiv osvity v kursi ukrainskoi movy [Methods of developing media literacy of students within the Ukrainian language course]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Educational Journal, (1),* 140–148. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-1-140-148 [in Ukrainian].

15. Yachmenyk, M. (2024). Vplyv mediaturniru na riven info-mediinoi hramotnosti uchniv [The impact of the media tournament on the students' information and media literacy level]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education, 39*(2), 68–74. DOI: https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i2-09 [in Ukrainian].

Глєбов Р. С. Педагогічні умови формування громадянської компетентності здобувачів освіти старшої школи засобами медіатехнологій

У статті обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування громадянської компетентності здобувачів освіти старшої школи засобами медіатехнологій. Громадянську компетентність старшокласника потрактовано як інтегративне особистісне утворення, що поєднує знання про демократичне суспільство, ціннісне ставлення до свободи й відповідальності та готовність до участі в суспільному житті. Показано, що гібридний характер російсько-української війни підвищив значення медіаграмотності як складника громадянської компетентності та ресурсу національної безпеки. Уточнено зміст поняття «педагогічні умови» та розмежовано організаційно-педагогічні й психолого-педагогічні умови. Методологічною основою обґрунтування визначено поєднання компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та медіаосвітнього підходів. Установлено відповідність між типами медіатехнологій і компонентами громадянської компетентності (когнітивним, ціннісно-мотиваційним, діяльнісно-практичним і рефлексивно-оцінним). Виокремлено чотири взаємопов'язані педагогічні умови: створення медіаосвітнього середовища демократичного спрямування; інтеграцію медіатехнологій у зміст громадянської освіти на засадах медіадидактики; розвиток критичного мислення та медіаграмотності як ядра компетентності в умовах інформаційної війни; залучення старшокласників до медіатворчості та проєктної діяльності громадянського спрямування. Доведено системний і циклічний характер зв'язків між умовами, за якого результат кожної умови живить решту. Окреслено практичну цінність результатів для вчителів, методистів та авторів навчально-методичних матеріалів і перспективу експериментальної перевірки обґрунтованих умов.

Ключові слова: громадянська компетентність, медіатехнології, медіаграмотність, педагогічні умови, старша школа.

Hliebov R. S. Pedagogical conditions for forming civic competence of senior school students by means of media technologies

The article substantiates a set of pedagogical conditions for forming the civic competence of senior school students by means of media technologies. The civic competence of a senior student is interpreted as an integrative personal quality that combines knowledge about democratic society, the values of freedom and responsibility, and readiness to participate in public life. It is shown that the hybrid nature of the Russian-Ukrainian war has increased the importance of media literacy as a component of civic competence and a resource of national security. The concept of pedagogical conditions is clarified, and organisational-pedagogical and psychological-pedagogical conditions are distinguished. The methodological basis of the substantiation is a combination of competence-based, activity-based, personality-oriented, axiological, and media-educational approaches. The correspondence between media technologies and the components of civic competence (cognitive, value-motivational, activity-practical, and reflective-evaluative) is established. Four interrelated pedagogical conditions are identified: creating a media-educational environment of a democratic orientation; integrating media technologies into the content of civic education on the basis of media didactics; developing critical thinking and media literacy as the core of competence under information warfare; and involving senior students in media creativity and civic-oriented project activities. The systemic and cyclical nature of the connections between the conditions is proved, in which the result of each condition feeds the others. The practical value of the results for teachers, methodologists, and authors of teaching materials is outlined, along with the prospect of their experimental verification.

Key words: civic competence, media technologies, media literacy, pedagogical conditions, senior school.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 21.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.10.2026